

2-й МІЖНАРОДНИЙ ЕКСПЕРТНИЙ КРУГЛИЙ СТІЛ “УКРАЇНСЬКО-ТУРЕЦЬКІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ” (Київ, 2 вересня 2015 року)

Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана та Центр стратегічних досліджень МЗС Туреччини (SAM) за сприяння апарату РНБО України, Посольства Туреччини в Україні, Міністерства закордонних справ України провели 2 вересня 2015 р. 2-й Міжнародний експертний круглий стіл “Українсько-турецькі економічні відносини на сучасному етапі”. Він став продовженням I Міжнародного експертного круглого столу “Українсько-турецькі відносини та сучасному етапі: виклики та перешкоди” (липень 2014 р.)¹.

Зі вступним словом від організаторів заходу виступив директор Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України О. В. Богомолів. Він привітав учасників із початком роботи круглого столу, зазначивши: якщо перший круглий стіл, котрий став першим досвідом співробітництва та обміну експертними точками зору Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАНУ та Центру стратегічних досліджень (SAM) МЗС Туреччини, торкався загальних та найбільш нагальних проблем політики, безпеки, економіки, транспорту, енергоносіїв, туризму, освіти та культури двох країн, і зокрема проблеми окупації Криму, то економічну тематику для другого спеціального круглого столу обрано у відповідь на пропозицію турецької сторони продовжити предметне обговорення найбільш нагальних аспектів двосторонніх відносин. Він зауважив: останніми роками здебільшого йшлося про такі пріоритетні напрямки економічного розвитку нашої держави, як ЄС та Російська Федерація, проте не менш важливим партнером для України постійно була Турецька Республіка.

Не випадково, що цього року експертний круглий стіл було організовано у співробітництві та на базі провідного в Україні економічного вишу – Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана. Тому з вітальним словом до учасників від сторони, що приймає, звернувся його перший проректор з науково-педагогічної та наукової роботи – д. екон. н., проф. Д. Г. Лук’яненко. Він доповів присутнім про глибокі динамічні зв’язки свого університету з турецькими партнерами, зазначивши, зокрема, що дві спеціальності КНЕУ з міжнародної економіки акредитовані у ВАК Туреччини і двостороннє співробітництво постійно розширюється. У нових геополітичних та геокультурних умовах стратегічне партнерство України та Туреччини, підписане у 2010 р., набуває нових орієнтирів та нових якісних змін. Величезний потенціал українсько-турецького співробітництва реалізується несповна: з одного боку, Туреччина є другим за величиною експорту партнером України, тоді як обсяги взаємної торгівлі складають не більше ніж 5 млрд. дол.; з другого боку, в Україні діють близько 500 підприємств із турецьким капіталом, але за обсягом інвестицій це десятки мільйонів доларів, тоді як Туреччина входить у двадцятку найбільших інвесторів світу.

Учасники круглого столу констатували: поряд з Китаєм, Індією, Бразилією серед європейських країн експерти називають Туреччину, адже ця країна має потенціал

для надзвичайно потужного економічного зростання. Окрім тісних соціокультурних відносин, у нас є значна історична база для економічного співробітництва, оскільки ми перебуваємо в епіцентрі Шовкового шляху між Європою та Азією, Туреччина безпосередньо сусідить із країнами, де наразі зосереджено 60 % усіх енергоресурсів, і Україна теж є геотранспортною державою, тобто наші країни приречені на плідне та тривале співробітництво як у двосторонньому, так і в міжнародному плані, євроінтеграційному контексті, СОТ, ОЧЕС тощо. Незважаючи на те що обидві країни зараз переживають глобальні стреси, вони стикаються з дуже серйозними і зовнішньоцивілізаційними, і внутрішніми викликами, які треба долати, й обидві держави мають достатньо сили, щоб ці проблеми поступово вирішити. Ключем до такого співробітництва є насамперед інтелектуальна співпраця, що покликана виробляти нові підходи у складний глобальний час.

З офіційним привітанням виступив Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Туреччини в Україні Йонет Джан Тезель, котрий з особливою приємністю відзначив приїзд до українських партнерів своїх колег із Центру стратегічних досліджень та підтвердив офіційну позицію Туреччини, що є другом України, воліє підтримати Україну в сучасних обставинах анексії Криму, проведення конструктивних реформ демократичним урядом і водночас має певний економічний інтерес. Це було продемонстровано в березні 2015 р. під час роботи 4-ї наради вищого рівня Стратегічної ради України й Туреччини, де на порядку денному серед цілого ряду проблем стояло питання саме економічного співробітництва. Один зі шляхів такої допомоги Україні, насамперед у проведенні реформ в економіці, полягає в можливості поділитися досвідом, і проведений експертний круглий стіл є частиною цього. Пан посол розповів про минулий досвід ознайомлення українських регіональних лідерів із досвідом турецьких індустріальних парків, підкресливши: Туреччина розуміє український європейський вибір, підтримує його, проте з власного досвіду знає, наскільки важливими для розвитку країни є структурні реформи на шляху до вступу до ЄС, наскільки вони видозмінюють суспільство, – і висловив сподівання, що у виступах та пропозиціях доповідачів аудиторія знайде для себе нові сфери зацікавлення відповідно до роботи з проблематикою.

Заступник директора Другого європейського департаменту МЗС України О. О. Чубрикова як представник департаменту, що є безпосереднім відповідальним за українсько-турецьке співробітництво, також привітала учасників та гостей круглого столу. Вона констатувала: українсько-турецькі відносини є прикладом дружби та обопільної вигоди, а економічне співробітництво завжди було його підмурівком. На жаль, у надзвичайно складному оточенні викликів сьогодення, поставленої очільниками обох країн мети, сягнути обсягу 10 млрд. дол. двосторонньої торгівлі не було досягнуто, і негативна тенденція до зменшення продовжує мати місце. Проте можна винайти та розробити нові форми двостороннього співробітництва, і таким спільним напрацюванням у результаті роботи Стратегічної ради України й Туреччини стало заснування двосторонньої робочої групи з державного та приватного партнерства, в котрій турецький досвід може бути використано для спрямування фінансових ресурсів в Україну у складний для неї період, так само як і в ролі дороговказу для турецьких бізнесменів в Україні. Окрім того, вельми цінним для України є турецький досвід долаття економічної кризи 2002 р., розбудови енергетичного сектору тощо. Отож пропозиції нових, свіжих ідей неодмінно буде враховано посадовцями міністерств зовнішніх справ обох країн у плануванні подальших кроків на шляху співробітництва.

Учасників круглого столу привітали та висловили підтримку також представники апарату РНБО та київського офісу Інституту Кеннана. Голова Центру стратегічних досліджень МЗС Туреччини проф. д-р Алі Ресуль Усул як провідний експерт країни з відносин Туреччини і ЄС, проблем демократизації, політики країн Магрибу,

Близького Сходу, Середньої Азії висловив задоволення з нагоди зустрітися зі своїми українськими колегами, а також подяку стороні, що приймає, та висококваліфікованим турецьким фахівцям, що погодилися увійти до складу турецької делегації до України.

Проблематика експертного круглого столу включала насамперед аналіз наслідків офіційного візиту президента Туреччини до Києва (2014) та оцінку результатів роботи останнього економічного форуму Туреччина – Україна (07.2015). Роботу круглого столу відкрила доповідь президента Центру глобалістики “Стратегія XXI” Михайла Гончара “Енергоресурсні потоки Схід – Захід: перспективи України та Туреччини”. У ній він торкався спроб надати стратегічного характеру українсько-турецьким відносинам та низки проектів, зумовлених ситуацією на енергетичних ринках, на котрі мали сподівання як Україна, так і Туреччина і котрі наразі не є реалізованими. В умовах коливання цін на енергоносії рентабельність та економічна привабливість декількох конкуруючих між собою транзитних проектів стають проблемними, і доповідач запропонував порівняння низки маршрутів з точки зору транспортних витрат та прогноз майбутнього газових потоків, активним учасником розбудови котрих є Туреччина і котрі пролягають у тому числі й через Україну. Зокрема, прогноз щодо Турецького потоку виявився вельми негативним, тоді як перевагу віддано традиційним проектам. Турецька сторона співпрацювала з Росією, з тим щоб використати можливості російської сторони на свою користь, але ця користь, на думку доповідача, є досить сумнівною, оскільки затверджена В. Путіним російська стратегія чітко спрямована на обхід транзитних рейдів, а Південний потік нічого не приносить Туреччині, оскільки не є проектом, що проходить через територію Туреччини. Намагання Росії, що розв’язала гібридну війну проти України, вибити нас із транзиту було мимовільно підтримане Туреччиною – й експерт назвав цей вчинок не дуже дружнім кроком. Російська окупація Криму та Донбасу призвела до того, що низка добувних проектів у шельфі Чорного моря, розпочатих провідними світовими компаніями, багатообіцяючих не тільки для України, а й для всього європейського регіону, практично були згорнуті з огляду на високі ризики – і таку стратегію гарячих сценаріїв Росія реалізує на Сході Туреччини й реалізовуватиме скрізь у місцях перспективної побудови конкурентних її монопольному статусу проектів. Найбільш перспективним з економічної точки зору виявився проект Білий потік.

Турецькі експерти поділилися досвідом розвитку економіки Туреччини 1990–2000-х рр., зокрема успіхами її приватного сектору щодо України. Проф. д-р Мурат Юлек (Комерційний університет Стамбула) доповів про турецький досвід макроекономічного менеджменту та трансформації. Будучи експертом міжнародної консалтингової компанії з глобалістики, він проаналізував макроекономіку Туреччини до реформ, проведені реформи та стан післяреформного періоду. Якщо період до реформ відзначався стрімким зростанням інфляції, бюджетним домінуванням, заборгованостями з заробітної платні, проблемами кредитно-грошової політики, то прийнята нова програма та наступні інтенсивні реформи в період фінансово-економічної та банківської кризи 2000–2001 рр., обрання нового уряду, що реалізував та зміцнив передбачені програмою реформи, дозволили на сьогодні Туреччині провести реформу банківського сектору, досягти можливостей управління ризиками, мати макроекономічний менеджмент з плаваючим обмінним курсом, незалежним центробанком тощо, що, у свою чергу, було підкріплене політичною стабільністю. Як наслідок, у 2007–2008 рр. Туреччина не сильно постраждала від глобальної кризи, а 2010–2011 рр. мала феноменальні темпи макроекономічного зростання.

Експерт Центру енергетичних досліджень Роман Рукомеда в доповіді “Реформи, спрямовані на зменшення залежності України від сусідньої Росії: нові можливості

для турецько-українського співробітництва” зупинився на перспективах участі Туреччини в процесі реформування та євроінтеграції української економіки (боротьба з корупцією та реформи оподаткування, конкурентоспроможність, розвиток банківського сектору тощо). У новій ситуації, коли регіон Чорного моря став театром воєнних зіткнень із тим самим агресором – Росією, глобальна система безпеки регіону була знищена, економічний баланс у регіоні серйозно пошкоджений. Для нейтралізації агресії Росії та досягнення нового регіонального і глобального консенсусу існує необхідність у вибудові спільної українсько-турецької стратегії як військового, так і економічного співробітництва, що дозволить у 2017 р. до 10 млрд. дол. підвищити рівень обсягу двосторонньої торгівлі, про що було заявлено під час зустрічі президентів наших країн у 2015 р. Сюди має входити як створення формату двостороннього військового співробітництва заради поліпшення регіональної безпеки в Чорному морі, військове співробітництво у виробництві зброї згідно зі стандартами НАТО, зростання експорту української зброї до Туреччини, так і використання нових можливостей торговельних відносин, викликаних втратою російського ринку для України та перспективою отримання цієї частини українського ринку Туреччиною, пошук Україною нових іноземних ринків для українських товарів після втрати російських ринків і реформування українського фінансового та економічного законодавства, участь Туреччини у масштабній приватизації державних українських активів тощо. Україна наполегливо очікує на підтримку Туреччини в поточній політиці щодо Криму, в тому числі в міжнародній блокаді окупованої території.

Великою честю для учасників круглого столу стало знайомство з проф. д-ром Сьубідеєм Тоганом з Ун-ту Бількент – провідним міжнародним експертом з міжнародної торгівлі, автором численних монографій на тему економічних реформ, європеїзації та лібералізації Туреччини й центральноєвропейських країн та онуком легендарного тюркського просвітника, політика, тюрколога й лідера башкирського національно-визвольного руху Зекі Веліді Тогана. Шановний Сьубідей Тоган виголосив доповідь на тему “Митний союз Туреччина – ЄС та останні події у світовій економіці”, де наголосив: особливий інтерес для українських економістів становив би досвід Туреччини після підписання Митного союзу з ЄС (1995), за яким ЄС і Туреччина переважно надали безмитний доступ на свої ринки імпорту промислових товарів, погодилися застосовувати загальний зовнішній тариф ЄС для промислового імпорту з інших країн світу. Туреччина змушена була прийняти й ефективно застосовувати правила ЄС щодо модернізації митниці, усунення технічних бар’єрів у торгівлі, провести чітку політику в галузі конкуренції, прав інтелектуальної власності, ввести антидемпінгові компенсаційні мита та заходи ефективного спостереження і контролю. Виконання вимог МС було досить складним завданням для Туреччини, і країна була змушена провести процес великих реформ і регулювань, котрий і на кінець 2015 р. повністю не завершений. Основні проблеми, з котрими зіткнулася країна, – намагання усунути ТБТ (технічні бар’єри у торгівлі) у торгівлі з ЄС, реалізація положень ЄС про державну допомогу конкурентній політиці та забезпечення адекватного й ефективного захисту прав інтелектуальної власності. Митний союз став основним інструментом інтеграції Туреччини на ринки ЄС і світові ринки, пропонуючи країні потужні інструменти для реформування своєї економіки. Доповідач твердить: аж ніяк не СОТ, а Партнерство Трансатлантичної торгівлі та інвестицій (ТТІР) з Транстихоокеанським партнерством (ТІР) визначатимуть правила міжнародної торгівлі у XXI ст., отож або Туреччина й Україна не братимуть жодної участі в цьому нормотворчому процесі, або завдяки митному союзові з ЄС адаптуються до нових обставин та отримують соціальний зиск, водночас наблизившись до ЄС та США. Зрештою, приєднання до ТТІР повинно стати керівним принципом для довгострокової перспективи торговельної політики Туреччини.

Наступна доповідь, підготовлена Надзвичайним і Повноважним Послом України, проф. Дипломатичної академії України при МЗС України В. Я. Маштабеем разом з д. е. н., проф. КНЕУ ім. Вадима Гетьмана О. Яценко, була присвячена реалізації національних інтересів Туреччини засобами економічної дипломатії та використанню турецького досвіду Україною. Вона враховувала, зокрема, й досвід Туреччини в розвитку інфраструктури туризму. Обидві сторони зазначили: співробітництво Туреччини та України з програмами МВФ – каталізатор розвитку економік обох країн.

Віце-голова Міжнародної асоціації турецьких та українських бізнесменів (ТУІД) Бурак Пехліван у доповіді “Уроки Туреччини можуть дати користь Україні?” зазначив: Туреччина пропонує Україні практичний дороговказ для модернізації та економічних реформ. Він поділився своїми враженнями від поїздки української делегації разом з Департаментом державного і приватного сектору Американської торговельної палати з проекту USAID (United States Agency – International Development) до Туреччини і нагадав: у рекомендаціях цього проекту Туреччину визначено країною, моделі економічного розвитку котрої є найбільш корисними для засвоєння Україною. Б. Пехліван упевнений, що зроблені під час поїздки висновки можуть застосовуватися до України. Це визнання важливості турецької моделі віддзеркалює поточні відносини всередині української бізнес-спільноти, яка не робить секрету зі своєї зацікавленості досвідом Туреччини. Це здоровий і закономірний процес: у той час як стало традиційним порівнювати Україну з такими східноєвропейськими країнами, як Польща, не можна ігнорувати більшої схожості між Туреччиною та Україною. Безперечно, реформаторський досвід нових країн-членів ЄС – Вишеградської групи націй – дуже важливий для України; втім, також важливо мати на увазі, що обставини, в котрих перебуває Україна сьогодні, дуже відрізняються від ситуації 1990 р., коли високі темпи зростання сприяли значному зовнішньому фінансуванню реформ, та й у наступні десятиліття Захід продовжував активно підтримувати європейський вибір цих країн. Сьогодні ж більшість країн-членів ЄС виступають проти подальшого розширення союзу і зайняті власним спадом економіки. На шляху інтеграції до ЄС Україна стикається з тими ж перешкодами, які охолоджували ентузіазм турецької інтеграції: сприйняття обох як слабших економік, країн з відносно низькими середніми доходами й великим населенням. Саме тому відносини України з ЄС більше подібні до відносин Туреччини та ЄС, аніж Брюсселя і колишніх країн Варшавського договору.

Проректор Українського державного ун-ту фінансів та міжнародної торгівлі І. Гужва розповів про особливості підписання угоди про вільну торгівлю між Україною та Турецькою Республікою. Він зазначив, що Україна приділяє особливу увагу питанню укладення сучасної та взаємовигідної угоди про вільну торгівлю з Турецькою Республікою, яка створить сприятливі передумови для реалізації існуючого торговельно-економічного потенціалу обох країн. Тому переговори, що тривають між експертами обох країн, зосереджені на найбільш актуальному питанні переговорного процесу – узгодженні умов доступу до ринків товарів у рамках майбутньої угоди: якщо Україна впевнена в необхідності лібералізації доступу по всіх промислових і сільськогосподарських товарних позиціях з максимальним зниженням ставок ввізного мита, то турецька сторона наполягає на скасуванні мит лише на окремі товарні позиції, в першу чергу обмежуючи доступ до ринку 982 позицій сільськогосподарських товарів. Разом з тим на сьогодні Україна готова продовжувати конструктивні переговори з турецькою делегацією з метою укладання взаємовигідної угоди, що передбачатиме збалансовані умови доступу до ринків товарів та послуг обох країн.

Зі свого боку, турецьких експертів цікавили наслідки та перспективи підписання Асоціації України з ЄС (2014), зокрема у сфері економічного та секторального співробітництва, реформи, спрямовані на зменшення залежності України від сусідньої

Росії. Член правління Комітету грошової політики Центрального банку Туреччини, консультант Світового банку та Oxford Analytica, доц. д-р Ахмед Фарук Айсан виступив з повідомленням “Чи криза включає реформи? Трансформація турецького фінансового сектору в період після 2001 р. та глобальна криза”. Наразі д-р Айсан як член групи G-20 Financial Safety Net Experts Group та заступник голови наглядової ради з економічних питань Ради з науково-технологічних досліджень Туреччини зупинився на такій проблемі, як вимоги до стійкого збалансованого зростання, проаналізував перебіг останніх подій в українському секторі економіки та банкінгу, структурні аномалії в економіці до кризи 2001 р. та наступні фундаментальні економічні зміни в економіці. Він розповів про консолідацію та реструктуризацію банківського сектору в період між 2001–2004 рр. та його безперечне зростання у 2005–2008 рр., таким чином окресливши нові виміри грошово-кредитної політики Туреччини та її підгрунття – макропруденційні нормативно-правові врегулювання. Доповідач завершив свій аналіз конкретними висновками та рекомендаціями щодо фінансового сектору для українських спеціалістів.

Учасниками круглого столу було висунуто пропозицію в найближчі два роки створити спільне монографічне видання “Дивергенція і конвергенція в Європі та Азії: український і турецький кейс” та презентувати його в офіційних колах ЄС.

---

¹ Дрига І. Українсько-турецькі відносини на сучасному етапі: можливості та перешкоди. Міжнародний експертний круглий стіл (Київ, 3 липня 2014 р.) // Східний світ. – 2015. – № 1. – С. 156–158.

І. М. Дрига